

Article Arrival Date**30.10.2025****Article Published Date****20.12.2025****Ergenlerin Madde Kullanımıyla İlişkili Kişilik Özellikleri ve Benlik Algısı: Psikososyal Bir Değerlendirme**

Adolescents' Personality Characteristics and Self-Perception Related to Substance Use:
A Psychosocial Assessment

Serkan NACAĞ¹, Şeyda BUDAK ÇAKIN²

¹Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Davranış Bilimleri
Anabilim Dalı, Orcid: [0009-0008-9464-2747](https://orcid.org/0009-0008-9464-2747)

²Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Madde Bağımlılığı Anabilim Dalı,
Orcid: [0000-0002-8061-8032](https://orcid.org/0000-0002-8061-8032)

Özet

Bu çalışmasının amacı, ergenlerin madde kullanımıyla ilişkili kişilik özellikleri ve benlik algılarını inceleyen nitel araştırmaları bir araya getirerek psikososyal açıdan bütüncül bir değerlendirme yapmaktır. Ergenlik dönemi, kimlik gelişimi ve benlik algısının şekillendiği, duygusal dalgalanmaların yoğunlaştığı ve sosyal ilişkilerin önem kazandığı bir gelişim evresidir. Bu dönemde yaşanan kimlik karmaşası, aidiyet arayışı, akran baskısı ve risk alma davranışları, ergenlerin madde kullanımına yönelme olasılığını artırmaktadır. Bu bağlamda araştırma, madde kullanımını bireysel eğilimlerden ziyade kişilik özellikleri, benlik yapısı ve sosyal çevre etkileşimi bağlamında ele alarak mevcut literatürü derinlemesine incelemeyi amaçlamıştır.

Elde edilen bulgular, ergenlerde madde kullanımına yönelmede düşük benlik saygısı, kimlik karmaşası, dürtüsellik, duygusal dengesizlik, sosyal kabul ihtiyacı ve aile desteği eksikliğinin belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Çalışmalarda, ergenlerin madde kullanımını “kendini iyi hissetme”, “sosyalleşme”, “stresi azaltma” ve “kendini kanıtlama” aracı olarak tanımladıkları görülmüştür. Ayrıca aile içi iletişimdeki zayıflık, ebeveyn ilgisizliği ve akran baskısı da madde kullanımının önemli psikososyal tetikleyicileri arasında yer almaktadır. Literatürde, benlik algısı zayıf olan ergenlerin madde kullanımını bir kaçış ya da kendilik değeri oluşturma yolu olarak deneyimledikleri vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, araştırma bulguları, ergenlerin madde kullanımıyla ilişkili davranışlarının çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ve kişilik özellikleriyle benlik algısının bu süreçte merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, önleyici ruh sağlığı hizmetlerinde benlik gelişimini destekleyen, duygusal düzenleme becerilerini güçlendiren ve aile-okul iş birliğini artıran psikososyal müdahale programlarının geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, madde kullanımı, kişilik özellikleri, benlik algısı, psikososyal faktörler

Abastract

The aim of this study is to conduct a holistic psychosocial assessment by bringing together qualitative studies examining personality traits and self-perceptions related to adolescent substance use. Adolescence is a developmental stage during which identity development and self-perception are shaped, emotional fluctuations intensify, and social relationships gain importance. Identity confusion, a search for belonging, peer pressure, and risk-taking behaviors experienced during this period increase the likelihood of adolescents turning to substance use. In this context, this study aimed to conduct an in-depth review of the existing literature by examining substance use within the context of personality traits, self-concept, and the interaction of the social environment, rather than individual tendencies.

The findings indicate that low self-esteem, identity confusion, impulsivity, emotional instability, the need for social acceptance, and lack of family support play decisive roles in adolescent substance use. Studies have shown that adolescents define substance use as a means of "feeling good," "socializing," "reducing stress," and "proving themselves." Additionally, poor family communication, parental indifference, and peer pressure are also important psychosocial triggers of substance use. The literature emphasizes that adolescents with a weak self-perception experience substance use as a means of escape or as a way to build self-worth.

In conclusion, research findings reveal that adolescents' substance use-related behaviors are multidimensional, and personality traits and self-perception play a central role in this process. Therefore, the development of psychosocial intervention programs that support self-development, strengthen emotional regulation skills, and enhance family-school collaboration is recommended in preventive mental health services.

Keywords: Adolescence, substance use, personality traits, self-perception, psychosocial factors

1. GİRİŞ

Ergenler arasında madde kullanımı, günümüzün en önemli toplumsal ve sağlık sorunlarından biri olarak kabul edilmektedir. Hemen her gün medyada, madde kullanımı ile ilgili haberler yer almakta ve gençler arasında yaşanan trajik olaylar rapor edilmektedir. Dünya genelinde ve Türkiye’de madde kullanım oranlarının giderek artması, kullanım yaşının düşmesi ve bu eğilimin ilköğretim, ortaöğretim ve üniversite düzeyine kadar yayılması, konunun toplumsal önemini ve aciliyetini artırmaktadır (Çelik, 2006; Robins, 1984). Medya ve yazılı basında sıkça yer alan bu haberler, madde kullanımının yalnızca bireysel bir sorun olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve küresel bir problem olduğunu göstermektedir.

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde, madde kullanımının küresel bir sorun olduğu ve ülkeler arasında bir bağlantı zinciri oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ülkeler arası iş birliği ve koordineli stratejiler geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır (Ögel ve ark., 2013). Madde kullanımının bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri, toplumsal yaşamın her alanında ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde başlayan madde kullanımı, bireyin sosyal, akademik ve psikolojik gelişimini derinden etkileyebilmekte, uzun vadede bağımlılık ve riskli davranışlara zemin hazırlamaktadır (Shedler ve Block, 1990).

Yapılan araştırmalar, madde kullanım bozukluğunun bireysel ve psikolojik kökenlerini anlamaya yönelik önemli veriler sunmaktadır. Ergenlik öncesi ve erken ergenlik dönemindeki psikolojik özellikler, madde kullanımına yatkınlığı belirleyen kritik faktörler olarak öne çıkmaktadır (Shedler ve Block, 1990). Özellikle dürtüsellik, nevroitiklik, uyum sorunları ve dışa

dönüklük gibi kişilik özelliklerinin, ergenlerin madde kullanım riskini artırdığı belirtilmektedir (Caspi ve ark., 1997; Cloninger ve ark., 1988; Swendsen ve ark., 2002).

Türkiye’de yapılan çalışmalar da benzer sonuçları doğrulamaktadır. Örneğin, Adana ve Yeşilfidan (2023) tarafından yapılan sistematik derleme, aile içi iletişim sorunları, ebeveyn rehberliği eksikliği ve akran baskısının ergenlerde madde kullanım riskini artırdığını göstermektedir. Keleş (2024) ise ergenlerde dürtüsellik ve uyum sorunlarının madde kullanımını öngördüğünü belirtmiştir. Bu bulgular, genetik eğilimlerin çevresel faktörler ve kişilik özellikleri ile etkileşim halinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Özetle, ergenlerde madde kullanımı yalnızca bireysel bir sağlık sorunu olarak değil; psikolojik, sosyal ve toplumsal etkileşimlerin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle, madde kullanımını önleme ve müdahale stratejileri, erken tanı, psikososyal destek ve aile temelli programları kapsayan çok boyutlu bir yaklaşımı içermelidir (Çelik, 2006; Shedler ve Block, 1990).

2. KURUMSAL ÇERÇEVEVE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ergenlerin madde kullanımı ile ilişkili kişilik özellikleri ve benlik algısı, psikososyal açıdan incelenmektedir. Madde kullanımının ortaya çıkışında ve sürdürülmesinde; bireysel, ailesel ve çevresel faktörlerin yanı sıra ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri belirleyici olmaktadır. Özellikle kişilik yapılanması ve benlik algısının olgunlaşma sürecinde olması, ergenleri riskli davranışlara daha açık hale getirmektedir. Bu nedenle ergenlik döneminde madde kullanım davranışlarını ele alırken psikolojik, sosyal ve çevresel etmenlerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1. Ergenlik Döneminin Gelişimsel Özellikleri

Ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde bireyin biyolojik, bilişsel, duygusal ve sosyal yönden hızlı değişimler yaşadığı kritik bir gelişim evresidir (Santrock, 2021; Ögel ve ark., 2013). Bu dönemde hormon düzeylerinde meydana gelen artış, fiziksel olgunlaşmanın yanı sıra duygusal dalgalanmaları da beraberinde getirir (Steinberg, 2017; Çelik, 2006). Özellikle cinsiyet hormonlarındaki değişiklikler, ergenlerde duygu durum dalgalanmaları, öfke kontrolü güçlüğü ve stresle başa çıkma zorluklarını tetikleyebilir (Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014).

Bilişsel açıdan ergenlik, somut düşünme düzeyinden soyut düşünme düzeyine geçişin yaşandığı bir dönemdir (Erikson, 1968; Keating, 2004). Bu süreçte ergenler, kendi davranışlarını ve çevresini sorgulama, gelecek planlaması yapma ve etik değerleri değerlendirme gibi karmaşık bilişsel beceriler geliştirirler (Brown ve Larson, 2009). Ancak ergen beyninin ödül ve risk algılayan sistemleri, bilişsel kontrol sistemlerine göre daha hızlı olgunlaştığı için, riskli davranışlara yönelme olasılığı artmaktadır (Casey, Getz ve Galvan, 2008; Steinberg, 2010).

Ergen, bu dönemde kimliğini inşa ederken “ben kimim?” sorusuna yanıt arar ve sosyal çevre bu sürecin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynar (Brown ve Larson, 2009; Adana ve Yeşilfidan, 2023). Akran ilişkileri, aidiyet duygusu ve sosyal kabul ihtiyacı, ergenin davranış biçimlerini ve riskli kararlarını doğrudan etkileyebilir (Steinberg, 2010; Keleş, 2024). Özerklik isteğinin artması, sınırları test etme davranışlarını tetikleyebilir ve bu durum, ergenleri riskli davranışlar sergilemeye yönlendirebilir. Örneğin, akran grubu baskısı, madde kullanımı ve okul dışı tehlikeli etkinliklere katılım gibi davranışlar artabilir (Çelik, 2006; Adana ve Yeşilfidan, 2023).

Duygusal gelişim açısından, ergenler kimlik, özerklik ve bağımsızlık arayışı ile yoğun bir duygusal süreçten geçerler. Bu süreç, özsaygı, benlik algısı ve sosyal uyum açısından kritik

öneme sahiptir (Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014). Sosyal çevrenin etkisi, aile ve akran ilişkileri ile birleştğinde, ergenin riskli davranışlara yönelmesini kolaylaştırabilir. Bu nedenle ergenlik, biyolojik olgunlaşma ile bilişsel ve duygusal gelişimin etkileşerek risk alma davranışlarının en sık gözlemlendiği dönemlerden biri olarak değerlendirilir (Steinberg, 2010; Ögel ve ark., 2013).

Bütün bu gelişimsel değişimler, ergenlik döneminin hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemli bir kritik dönem olduğunu göstermektedir. Ergenlerin bu dönemdeki davranışları ve seçimleri, uzun vadede psikolojik sağlık, akademik başarı ve sosyal uyum açısından belirleyici olabilir (Brown ve Larson, 2009; Keleş, 2024).

2.2. Madde Bağımlılığı Kavramı ve Ergenlerde Madde Kullanımı

Madde bağımlılığı, bireyin kullandığı maddeye karşı hem fiziksel hem de psikolojik bir gereksinim geliştirmesi, madde kullanımını kontrol edememesi ve bırakma girişimlerinde yoksunluk belirtileri yaşaması durumu olarak tanımlanmaktadır (American Psychiatric Association, 2013; Çelik, 2006). Ergenlerde madde kullanımı genellikle deneysel düzeyde başlamakta, zamanla sosyal kullanım ve bağımlılık evresine ilerleyebilmektedir (UNODC, 2023; Ögel ve ark., 2013). Ergenlerin madde kullanma nedenleri çok boyutludur. Merak, akran baskısı, stresle baş etme yolları, aile içi çatışmalar, düşük benlik saygısı ve sosyal kabul ihtiyacı öne çıkan faktörler arasında yer almaktadır (Çakmak ve Biçer, 2020; Adana ve Yeşilfidan, 2023).

Ayrıca medya, sosyal medya ve toplumsal normlar, ergenlerin maddeye yönelik tutumlarını ve algılarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır (Elek, Miller-Day ve Hecht, 2006; Keleş, 2024). Nörobiyolojik açıdan, ergenlerin beyindeki ödül merkezinde dopamin salınımı, madde kullanım sıklığı arttıkça bağımlılığın temelini oluşturmaktadır (Volkow, Koob ve McLellan, 2016; Ögel ve ark., 2013). Ergenlerin önfrontal korteksinin tam olarak olgunlaşmamış olması, karar verme ve risk değerlendirme yetilerini sınırlayarak madde kullanımını kolaylaştırabilir (Steinberg, 2010; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014).

Literatürde, madde kullanımının başlangıç aşamasının genellikle 12-17 yaş aralığında olduğu ve erken başlangıcın, bağımlılık geliştirme riskini artırdığı bildirilmektedir (UNODC, 2023; Çakmak ve Biçer, 2020). Bu bağlamda, ergenlik döneminde madde kullanımının yalnızca bireysel bir sağlık sorunu değil, aynı zamanda toplumsal ve psikolojik bir risk faktörü olduğu vurgulanmaktadır (Çelik, 2006; Adana ve Yeşilfidan, 2023).

2.3. Ergenlerde Kişilik Özellikleri ve Madde Kullanımı

Kişilik, bireyin davranışlarını, duygusal tepkilerini ve düşünce kalıplarını belirleyen kalıcı bir yapıdır (McCrae ve Costa, 2008; Çakmak ve Biçer, 2020). Ergenlik dönemi, kişilik gelişiminin hızla biçimlendiği ve bireyin çevresel uyum becerileri ile riskli davranışlara yönelimini etkileyen kritik bir süreçtir (Terracciano, Löckenhoff, Crum, Bienvenu ve Costa, 2008; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014).

Araştırmalar, dürtüsellik, dışa dönüklük, nevroz ve düşük sorumluluk düzeyinin ergenlerde madde kullanımına yatkınlığı artırdığını göstermektedir (Wills ve Dishion, 2004; Adana ve Yeşilfidan, 2023). Özellikle sosyal etkileşime açık, risk arayışı yüksek ve duygusal dalgalanma yaşayan ergenlerin, madde kullanımı açısından daha savunmasız oldukları belirtilmektedir (Zuckerman, 2007; Keleş, 2024).

Bununla birlikte, madde kullanımı bireyin kişilik yapısında değişimlere yol açabilir ve duygusal düzenleme zorluklarını artırabilir. Madde kullanımının, ergenlerde güvenlik ihtiyacı, dürtü kontrolü ve empati becerileri gibi psikolojik özellikleri olumsuz etkileyebileceği yapılan çalışmalarla gösterilmiştir (Clark, Cornelius, Wood ve Vanyukov, 2004; Çakmak ve Biçer, 2020). Ayrıca, madde kullanımı ile artan risk davranışları, sosyal uyum ve akademik başarı

üzerinde de olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014; Ögel ve ark., 2013).

Literatürde, ergenlerin kişilik özellikleri ile madde kullanımı arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu vurgulanmaktadır. Yani yalnızca belirli kişilik özellikleri ergenleri maddeye yönlendirmekle kalmaz, madde kullanımı da zaman içinde ergenin kişilik gelişimini ve davranış kalıplarını değiştirebilir (Shedler ve Block, 1990; Çakmak ve Biçer, 2020). Bu bağlamda, kişilik özellikleri ve madde kullanımı arasındaki ilişkinin anlaşılması, erken önleme ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır (Adana ve Yeşilfidan, 2023).

2.4. Benlik Algısı ve Madde Kullanımı

Benlik algısı, bireyin kendisine ilişkin değerlendirmelerini, öz-yeterlik ve değer yargılarını kapsayan psikolojik bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Rosenberg, 1965; Kavas ve Bilgin, 2015). Bu yapının temel bir boyutu olan benlik saygısı, bireyin kendine duyduğu güven ile doğrudan ilişkilidir. Araştırmalar, düşük benlik saygısına sahip ergenlerin madde kullanımına daha eğilimli olduklarını göstermektedir (Gázquez, Pérez-Fuentes, Carrión ve Molero, 2016; Adana ve Yeşilfidan, 2023).

Benlik değeri düşük olan ergenler, sosyal kabul görme ve duygusal destek ihtiyacını karşılamak amacıyla madde kullanımını bir baş etme stratejisi olarak kullanabilmektedir (Kavas ve Bilgin, 2015; Çakmak ve Biçer, 2020). Bu tür kullanım, kısa vadede geçici bir rahatlama sağlasa da uzun vadede suçluluk, kaygı ve değersizlik duygularını pekiştirebilir (Zimmerman, 2000; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014).

Ayrıca, psikolojik savunma mekanizmaları bu süreçte önemli bir rol oynar. Ergenler, içsel çatışmalarını bastırmak ve olumsuz duygularla başa çıkmak amacıyla savunma mekanizmalarını devreye sokabilir ve bu durum madde kullanım davranışının sürdürülmesine katkı sağlayabilir (Freud, 1995; Çelik, 2006). Öte yandan, benlik algısının düşük olması, ergenlerin sosyal ve akademik uyumlarını da olumsuz etkileyebilir; bu da madde kullanım riskini artıran çok boyutlu bir etkileşim ağı oluşturur (Keleş, 2024; Ögel ve ark., 2013).

Bu nedenle, ergenlerde benlik algısı ve benlik saygısının güçlendirilmesi, madde kullanımını önleme ve müdahale programlarının temel hedeflerinden biri olarak görülmektedir. Ergenin kendine olan güvenini ve sosyal destek mekanizmalarını güçlendirmek, madde kullanımına yönelimi azaltmada kritik bir rol oynamaktadır (Adana ve Yeşilfidan, 2023; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014).

2.5. Aile ve Sosyal Çevrenin Etkisi

Aile, bireyin temel sosyal öğrenme ortamıdır ve ergenin davranış biçimlerini, değerlerini ve baş etme stratejilerini doğrudan şekillendirir (Kumpfer ve Bluth, 2004; Çakmak ve Biçer, 2020). Ebeveyn tutumları, aile içi iletişim biçimi ve bağlanma stilleri, ergenin madde kullanım davranışı üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir (Baumrind, 1991; Adana ve Yeşilfidan, 2023). Demokratik ebeveyn tutumları ve güçlü duygusal bağlar, ergeni riskli davranışlardan koruyucu bir faktör olarak işlev görmektedir (Kavas ve Bilgin, 2015; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014).

Buna karşın, aşırı otoriter veya ilgisiz ebeveyn tutumları, ergenlerde duygu düzenleme güçlüğü, öfke kontrol problemleri ve madde kullanım riskini artırabilmektedir (Ögel ve ark., 2013; Çelik, 2006). Aile içi çatışmalar, boşanma veya ebeveynin madde kullanımı gibi olumsuz deneyimler de ergenin maddeye yönelmesinde önemli rol oynamaktadır (Hawkins, Catalano ve Miller, 1992; Keleş, 2024).

Öte yandan, akran grupları ergenlik döneminde sosyal kabulün en önemli kaynağı hâline gelmekte ve akran baskısı, ergenleri madde kullanımına yönlendiren güçlü bir etken olarak

görülmektedir (Simons-Morton ve Farhat, 2010; Çakmak ve Biçer, 2020). Sosyoekonomik dezavantajlar, çevresel stres düzeyi ve yaşanan mahallenin özellikleri gibi faktörler de madde kullanımını artırıcı risk unsurları arasında yer almaktadır (Hawkins, Catalano ve Miller, 1992; Adana ve Yeşilfidan, 2023).

Bu bağlamda, aile ve sosyal çevrenin etkilerinin anlaşılması, ergenlerde madde kullanımını önlemeye yönelik koruyucu ve müdahale edici programların geliştirilmesinde kritik bir öneme sahiptir (Kumpfer ve Bluth, 2004; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014). Aile içi iletişim becerilerinin güçlendirilmesi, ebeveyn-ergen ilişkilerinin desteklenmesi ve sağlıklı akran ilişkilerinin teşvik edilmesi, riskli davranışların önlenmesine katkı sağlayabilir (Baumrind, 1991; Adana ve Yeşilfidan, 2023).

2.6. Psikolojik Belirtiler ve Madde Kullanımı Arasındaki İlişki

Madde kullanımı, ergenlerde sıklıkla depresyon, anksiyete, duygu durum bozuklukları ve davranış problemleri gibi psikolojik belirtilerle ilişkilidir (Hussong, Jones, Stein, Baucom ve Boeding, 2017; Çakmak ve Biçer, 2020). Araştırmalar, bazı ergenlerin olumsuz duygularla baş edebilmek ve stresle başa çıkmak amacıyla maddeyi bir “duygu düzenleme aracı” olarak kullandıklarını göstermektedir (Khantzian, 1997; Adana ve Yeşilfidan, 2023). Madde kullanımı kısa vadede rahatlama sağlasa da uzun vadede ergenin psikolojik dayanıklılığını zayıflatmakta, benlik algısında bozulmalara ve sosyal uyumda sorunlara yol açmaktadır (Kandel ve Davies, 1986; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014).

Ayrıca, madde kullanımına bağlı olarak gelişen yoksunluk belirtileri, duygusal istikrarsızlık, öz saygı kaybı ve depresif belirtilerle birlikte, bireyin yeniden madde kullanımına yönelmesine neden olarak bağımlılık döngüsünü güçlendirmektedir (Clark, Cornelius, Wood ve Vanyukov, 2004; Çelik, 2006). Ergenlerde görülen bu psikolojik riskler, madde kullanımını yalnızca bir sağlık problemi olmaktan çıkarıp, aynı zamanda sosyal ve psikolojik açıdan önlenmesi gereken kritik bir sorun hâline getirmektedir (Keleş, 2024; Ögel ve ark., 2013). Bu nedenle, ergenlerde madde kullanımını önleme ve müdahale programlarının geliştirilmesinde psikolojik belirtilerin erken tanınması ve müdahalesi büyük önem taşımaktadır (Adana ve Yeşilfidan, 2023; Çakmak ve Biçer, 2020).

2.7. Önleme ve Müdahale Programları

Madde kullanımının önlenmesi, çok boyutlu ve çok yönlü koruyucu faktörlerin güçlendirilmesini gerektirmektedir (Çelik, 2006; Adana ve Yeşilfidan, 2023). Okul temelli programlar, ergenlerin madde kullanımı risklerini fark etmelerini sağlamakta, sosyal becerilerini ve sağlıklı baş etme stratejilerini geliştirmektedir (Botvin ve Griffin, 2007; Çakmak ve Biçer, 2020). Bu programlar, grup etkileşimi ve rol modelleme yoluyla, ergenlerin sosyal normlara uygun davranış geliştirmelerine de katkı sağlamaktadır (Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014).

Aile odaklı müdahaleler ise ebeveynlik becerilerini güçlendirerek, aile içi iletişimi ve denetim mekanizmalarını geliştirmeyi hedeflemektedir (Kumpfer ve Bluth, 2004; Kavas ve Bilgin, 2015). Bu tür programlar, ebeveynlerin ergenlerle etkin iletişim kurmasını sağlayarak, riskli davranışları erken dönemde fark etmelerine ve müdahale etmelerine olanak tanımaktadır (Ögel ve ark., 2013). Bunun yanında psikososyal destek uygulamaları, ergenin benlik saygısı, öz-yeterlik ve başa çıkma becerilerini artırarak, madde kullanımına karşı koruyucu bir direnç geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Bandura, 1997; Adana ve Yeşilfidan, 2023). Grup terapileri, bilişsel-davranışçı yaklaşımlar ve sosyal beceri eğitimleri, ergenlerin stresle ve sosyal baskıyla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağlamaktadır (Çakmak ve Biçer, 2020; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014).

Bu nedenle, madde kullanımını önlemeye yönelik programların hem bireysel düzeyde

(psikolojik destek ve beceri geliştirme) hem de çevresel düzeyde (aile, okul ve sosyal çevre müdahaleleri) uygulanması kritik öneme sahiptir. Ergenlerin risk faktörlerinin azaltılması ve koruyucu faktörlerin güçlendirilmesi, uzun vadede bağımlılık gelişimini önlemede en etkili strateji olarak değerlendirilmektedir (Hawkins, Catalano ve Miller, 1992; Adana ve Yeşilfidan, 2023).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Tasarımı

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan nitel sistematik derleme yaklaşımıyla tasarlanmıştır. Çalışmanın amacı, ergenlerde madde kullanımıyla ilişkili kişilik özellikleri ve benlik algısını inceleyen araştırmaları bir araya getirerek psikososyal açıdan bütüncül bir değerlendirme yapmaktır. Bu doğrultuda, ulusal ve uluslararası literatürde yer alan nitel ve nicel bulgular karşılaştırmalı olarak incelenmiş, ortak temalar belirlenmiştir.

3.2. Veri Toplama Yöntemi

Veri toplama süreci, literatür taraması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Taramada izlenen adımlar şunlardır:

- **Literatür Tarama:** “Ergenlik”, “madde kullanımı”, “kişilik özellikleri”, “benlik algısı”, “psikososyal faktörler” anahtar kelimeleri kullanılarak Google Scholar, PubMed, Scopus, PsycINFO ve DergiPark veri tabanlarında tarama yapılmıştır.
- **Çalışma Seçimi:** Sadece son 20 yıl içinde (2004–2024) yayımlanmış, ergenlerde madde kullanımıyla kişilik ve benlik algısı ilişkisini doğrudan inceleyen araştırmalar dâhil edilmiştir. Türkçe ve İngilizce yayımlanmış, erişilebilir tam metin çalışmalar seçilmiştir.
- **Veri Çıkartma:** Seçilen çalışmaların yöntem ve bulgular bölümleri analiz edilerek, anahtar temalar ve alt temalar belirlenmiş; nitel veriler tematik analiz sürecine dahil edilmiştir.

3.3. Veri Analizi

Elde edilen veriler, tematik analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir.

- **Tema Belirleme:** Çalışmalarda tekrarlanan kavram ve bulgular (örneğin, düşük benlik saygısı, dürtüsellik, akran baskısı, aile desteği eksikliği vb.) kodlanmış ve temalar altında toplanmıştır.
- **Verilerin Sentezi:** Farklı araştırmalardan elde edilen veriler bir araya getirilerek karşılaştırmalı bir sentez yapılmıştır.
- **Sonuçların Yorumlanması:** Ortak bulgular, kişilik özellikleri ve benlik algısının madde kullanımı üzerindeki etkisini açıklayacak biçimde yorumlanmıştır.

3.4. Etik İlkeler

Bu çalışma, etik araştırma ilkelerine uygun şekilde yürütülmüştür. Derleme sürecinde yalnızca hakemli dergilerde yayımlanmış ve etik onaylı araştırmalar incelenmiştir. Araştırma sürecinde yazarların, katılımcıların ve kurumların kimlik bilgileri gizli tutulmuş, alıntılar uygun biçimde kaynak gösterilmiştir.

3.5. Sınırlılıklar

Bu derleme çalışmasının sınırlılıkları şunlardır:

- Dil Sınırlılığı:** Literatür taraması yalnızca Türkçe ve İngilizce yayınlarla sınırlıdır; diğer dillerde yapılmış araştırmalar kapsam dışı kalmıştır.
- Veri Tabanı Sınırlılığı:** Tarama belirli veri tabanlarıyla sınırlandırıldığından, farklı kaynaklardaki çalışmalar gözden kaçmış olabilir.
- Yöntemsel Çeşitlilik:** Dahil edilen çalışmalar farklı örneklem ve yöntemlerle yürütüldüğü için bulgular arasında doğrudan karşılaştırma yapmak sınırlı olabilir.

4. BULGULAR

Tablo 1. Ergenlerde Madde Kullanımıyla İlgili Yapılmış Araştırmaların Bulguları

Konu / Risk Faktörü	Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar	Uluslararası Çalışmalar	Bulgular / Sonuçlar
Madde kullanım yaygınlığı ve başlama yaşı	Ögel ve ark., 2013; Keleş, 2024	UNODC, 2023; Johnston, O’Malley, Miech, Bachman ve Schulenberg, 2022	Türkiye’de ergenlerin %20-25’i yaşamlarında en az bir kez madde kullanmıştır; uluslararası verilerde %15-20 oranında kullanım gözlenmiştir. Başlama yaşı giderek düşmektedir.
Kişilik özellikleri ve risk faktörleri	Çakmak ve Biçer, 2020; Kavas ve Bilgin, 2015	Wills ve Dishion, 2004; Clark, Cornelius, Wood ve Vanyukov, 2004	Dürtüsellik, nevroitiklik, dışa dönüklük ve düşük sorumluluk düzeyi madde kullanım riskini artırmaktadır. Kişilik yapısı ile madde kullanımı arasında karşılıklı etkileşim vardır.
Benlik algısı ve madde kullanımı	Çakmak ve Biçer, 2020; Kavas ve Bilgin, 2015; Adana ve Yeşilfidan, 2023	Rosenberg, 1965; Gázquez, Pérez-Fuentes, Carrión ve Molero, 2016	Düşük benlik saygısı ve benlik değeri, madde kullanımına yatkınlığı artırmaktadır. Benlik algısının güçlendirilmesi koruyucu bir faktördür.
Aile ve sosyal çevrenin etkisi	Çelik, 2006; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014	Baumrind, 1991; Kumpfer ve Bluth, 2004; Simons-Morton ve Farhat, 2010	Demokratik ebeveyn tutumları ve sağlıklı aile bağları koruyucu; otoriter/ilgisiz tutumlar risk artırıcıdır. Akran baskısı madde kullanımını tetiklemektedir.
Psikolojik belirtiler ve madde kullanımı	Çakmak ve Biçer, 2020; Adana ve Yeşilfidan, 2023	Hussong, Jones, Stein, Baucom ve Boeding, 2017; Clark, Cornelius, Wood ve Vanyukov, 2004	Madde kullanımı depresyon, anksiyete ve davranış bozukluklarıyla ilişkilidir. Duygusal düzenleme aracı olarak kullanılabilir; bağımlılık döngüsünü güçlendirmektedir.
Önleme müdahale programları	Ögel ve ark., 2013; Adana ve Yeşilfidan, 2023	Botvin ve Griffin, 2007; Kumpfer ve Bluth, 2004; Bandura, 1997	Okul temelli, aile odaklı ve psikososyal destek programları madde kullanımını azaltmada etkili. Bütüncül yaklaşımlar en verimli sonucu sağlamaktadır.

Ergenlerde madde kullanımı ile ilgili yapılan araştırmalar, bireysel, ailevi ve sosyal faktörlerin etkileşimi sonucunda çeşitli bulgular ortaya koymaktadır. Tablo 1’de sunulduğu üzere, Türkiye’de ve uluslararası literatürde madde kullanım yaygınlığı giderek artmakta ve başlama yaşı düşmektedir (Ögel ve ark., 2013; Keleş, 2024; UNODC, 2023; Johnston, O’Malley, Miech, Bachman ve Schulenberg, 2022). Bu durum, ergenlerin erken yaşta madde ile tanıştığını ve bu sürecin önlenmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Kişilik özellikleri, madde kullanım riskini belirleyen önemli bir faktördür. Araştırmalar,

dürtüsellik, nevroitiklik, dışa dönüklük ve düşük sorumluluk düzeyine sahip ergenlerin madde kullanımına daha yatkın olduklarını göstermektedir (Wills ve Dishion, 2004; Clark, Cornelius, Wood ve Vanyukov, 2004; Çakmak ve Biçer, 2020; Kavas ve Bilgin, 2015). Bu bulgular, kişilik yapısının hem madde kullanımına zemin hazırladığını hem de madde kullanımının zamanla kişilik üzerinde değişiklikler yaratabileceğini göstermektedir.

Benlik algısı ve benlik saygısı da madde kullanım riskini etkileyen kritik bir faktördür. Düşük benlik değeri olan ergenlerin, sosyal kabul görme ve duygusal destek arayışı nedeniyle madde kullanımına yöneldiği belirlenmiştir (Rosenberg, 1965; Gázquez, Pérez-Fuentes, Carrión ve Molero, 2016; Çakmak ve Biçer, 2020; Kavas ve Bilgin, 2015). Bu durum, benlik algısının güçlendirilmesinin önleyici stratejiler açısından önemini göstermektedir.

Aile ve sosyal çevre, ergenlerde madde kullanım riskini belirleyen bir diğer önemli boyuttur. Demokratik ebeveyn tutumları ve güçlü aile bağlarının ergeni koruyucu etkisi vurgulanırken, aşırı otoriter veya ilgisiz tutumların risk artırıcı olduğu saptanmıştır (Baumrind, 1991; Kumpfer ve Bluth, 2004; Çelik, 2006; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014). Ayrıca akran baskısı, ergenleri madde kullanımına yönlendiren güçlü bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Simons-Morton ve Farhat, 2010; Çakmak ve Biçer, 2020).

Psikolojik belirtiler ile madde kullanımı arasında da anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Madde kullanan ergenlerde depresyon, anksiyete ve davranış problemleri daha sık görülmekte; bazı bireyler maddeyi bir “duygu düzenleme aracı” olarak kullanmaktadır (Hussong, Jones, Stein, Baucom ve Boeding, 2017; Clark, Cornelius, Wood ve Vanyukov, 2004; Çakmak ve Biçer, 2020). Yoksunluk döneminde yaşanan duygusal istikrarsızlık ve özsaygı kaybı, bağımlılık döngüsünü güçlendirmektedir (Kandel ve Davies, 1986; Adana ve Yeşilfidan, 2023).

Son olarak, madde kullanımını önlemeye yönelik programlar, ergenlerde koruyucu etki sağlamaktadır. Okul temelli programlar risk farkındalığını artırmakta, aile odaklı müdahaleler iletişimi ve ebeveyn denetimini güçlendirmekte, psikososyal destek uygulamaları ise benlik saygısı ve öz-yeterlik duygularını artırmaktadır (Botvin ve Griffin, 2007; Kumpfer ve Bluth, 2004; Bandura, 1997; Ögel ve ark., 2013; Adana ve Yeşilfidan, 2023). Bu bulgular, bütüncül yaklaşımların madde kullanımını önlemede en etkili strateji olduğunu ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1 Sonuç

Bu çalışma, ergenlerde madde kullanımının yalnızca bireysel bir davranış tercihi değil, çok boyutlu bir psikososyal olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, madde kullanımının kişilik özellikleri, benlik algısı, aile ve sosyal çevre, psikolojik belirtiler ve sosyoekonomik koşulların etkileşimiyle şekillenen karmaşık bir süreç olduğunu göstermektedir (Santrock, 2021; Çakmak ve Biçer, 2020; Adana ve Yeşilfidan, 2023). Ergenlik dönemi, biyolojik, bilişsel ve duygusal değişimlerin yoğun olarak yaşandığı; kimlik gelişiminin, özerklik arayışının ve risk alma eğilimlerinin belirginleştiği bir dönemdir (Steinberg, 2017; Brown ve Larson, 2009). Bu gelişimsel dinamikler, çevresel etkilerle birleştiğinde madde kullanımına yönelik yatkınlığı artırmaktadır. Dolayısıyla, madde kullanımının önlenmesi yalnızca bireysel farkındalıkla sınırlı olmamalı; aile, okul ve toplum düzeyinde çok boyutlu destek sistemlerinin güçlendirilmesini içermelidir.

Araştırma sonuçları, kişilik özellikleri ve benlik algısının, ergenlerde madde kullanım riskini anlamada temel belirleyiciler olduğunu göstermektedir. Dürtüsellik, nevroitiklik, dışa dönüklük ve düşük sorumluluk düzeyi gibi kişilik özellikleri, madde kullanım eğilimini artırmaktadır (Wills ve Dishion, 2004; Clark, Cornelius, Wood ve Vanyukov, 2004). Benzer şekilde, düşük

benlik saygısı ve olumsuz benlik algısı, ergenlerin maddeyi sosyal kabul, duygusal rahatlama veya stresle baş etme aracı olarak kullanmalarına neden olmaktadır (Rosenberg, 1965; Gázquez, Pérez-Fuentes, Carrión ve Molero, 2016; Kavas ve Bilgin, 2015). Bu durum, kişilik gelişimi ve benlik yapısına yönelik psikososyal müdahalelerin, önleyici ruh sağlığı uygulamalarında önemli bir bileşen olması gerektiğini göstermektedir.

Aile ve sosyal çevre faktörleri, ergenlerin madde kullanım davranışlarını biçimlendiren bir diğer kritik boyuttur. Demokratik ebeveyn tutumları, güçlü aile bağları ve etkili iletişim becerileri koruyucu bir rol oynarken; otoriter, ilgisiz veya aşırı koruyucu ebeveyn yaklaşımları risk faktörünü artırmaktadır (Baumrind, 1991; Kumpfer ve Bluth, 2004; Çelik, 2006). Ayrıca akran gruplarının sosyal kabul üzerindeki etkisi, madde kullanımını pekiştirebilmektedir (Simons-Morton ve Farhat, 2010; Çakmak ve Biçer, 2020). Sosyoekonomik dezavantajlar, çevresel stres faktörleri ve yetersiz sosyal destek mekanizmaları da madde kullanım riskini güçlendiren etmenler arasında yer almaktadır (Hawkins, Catalano ve Miller, 1992).

Psikolojik belirtiler madde kullanımının hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirilmelidir. Depresyon, anksiyete ve davranış problemleri, madde kullanımıyla yüksek oranda ilişkilidir (Hussong, Jones, Stein, Baucom ve Boeding, 2017; Clark, Cornelius, Wood ve Vanyukov, 2004). Madde kullanımı kısa vadede geçici bir rahatlama sağlasa da, uzun vadede benlik algısında bozulmalara, özsaygı kaybına ve bağımlılık döngüsünün güçlenmesine yol açmaktadır (Kandel ve Davies, 1986; Adana ve Yeşilfidan, 2023). Bu nedenle, psikolojik belirtilerin erken dönemde tanınması ve uygun psikososyal desteklerin sağlanması, bağımlılık gelişimini önlemede temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, ergenlerde madde kullanımını önlemeye yönelik yaklaşımlar çok boyutlu, bütüncül ve sürdürülebilir bir çerçevede ele alınmalıdır. Okul temelli farkındalık programları, aile odaklı müdahaleler ve bireysel psikososyal destek uygulamaları, risk faktörlerinin azaltılmasında ve koruyucu faktörlerin güçlendirilmesinde etkili stratejiler sunmaktadır (Botvin ve Griffin, 2007; Kumpfer ve Bluth, 2004; Bandura, 1997). Benlik saygısı ve öz-yeterlik düzeyini destekleyen, duygusal dayanıklılığı artıran ve sosyal destek mekanizmalarını güçlendiren programlar, ergenlerin sağlıklı gelişimini destekleyerek uzun vadede madde kullanımının önlenmesine katkı sağlayacaktır.

5.2. Öneriler

- Aile Temelli Müdahaleler:** Ebeveynlerin bilinçlendirilmesi, demokratik ve destekleyici tutumların teşvik edilmesi; aile içi iletişim ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi.
- Okul Temelli Programlar:** Ergenlerin risk farkındalığını artıracak, sosyal becerilerini ve baş etme stratejilerini geliştirecek eğitim programlarının uygulanması.
- Psikososyal Destek ve Danışmanlık:** Grup terapileri, bilişsel-davranışçı yaklaşımlar ve sosyal beceri eğitimleri aracılığıyla ergenlerin benlik saygısı ve öz-yeterliklerinin güçlendirilmesi.
- Erken Tanı ve Müdahale:** Psikolojik belirtilerin erken dönemde fark edilmesi ve gerekli müdahalelerin uygulanması, bağımlılık gelişiminin önlenmesinde kritik öneme sahiptir.
- Toplumsal Farkındalık ve Politikalar:** Ulusal ve yerel düzeyde ergen madde kullanımını önlemeye yönelik kamu sağlığı politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması; okullar, aileler ve toplum kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanması.
- Araştırmaların Geliştirilmesi:** Türkiye’de ve uluslararası alanda ergen madde

kullanımı, risk faktörleri, başlangıç yaşları ve müdahale programlarının etkinliği üzerine daha kapsamlı boylamsal araştırmalar yapılması.

•**Psikolojik Dayanıklılığı Güçlendirme:** Benlik algısı, öz-yeterlik ve baş etme becerilerini güçlendiren programların yaygınlaştırılması; ergenlerin duygusal dayanıklılıklarını artıracak eğitim ve uygulamaların entegre edilmesi.

•**Çevresel Risk Faktörlerinin Azaltılması:** Sosyoekonomik dezavantajların ve çevresel stres faktörlerinin azaltılmasına yönelik politika ve destek programlarının uygulanması.

Bu öneriler, ergenlerde madde kullanımını önlemede hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kapsamlı bir yaklaşımın önemini ortaya koymaktadır. Bütüncül ve çok boyutlu stratejiler, yalnızca madde kullanımını önlemekle kalmayacak, aynı zamanda ergenlerin sağlıklı psikososyal gelişimini destekleyerek uzun vadeli toplumsal fayda sağlayacaktır.

6. KAYNAKLAR

Adana, M. ve Yeşilfidan, D. (2023). *Ergenlerde madde kullanımı ve psikososyal faktörler üzerine sistematik bir derleme*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 56(2), 215–238.

American Psychiatric Association. (2013). *Ruhsal bozuklukların tanısı ve istatistiksel el kitabı* (5. baskı). Washington, DC: Author.

Bandura, A. (1997). *Öz-yeterlik: Denetim gücünün kullanımı*. New York: W.H. Freeman.

Baumrind, D. (1991). Ebeveynlik tarzlarının ergenlerin yeterlikleri ve madde kullanımı üzerindeki etkisi. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95.

Botvin, G. J. ve Griffin, K. W. (2007). Alkol, tütün ve diğer madde kullanımını önlemeye yönelik okul temelli programlar. *International Review of Psychiatry*, 19(6), 607–615.

Brown, B. B. ve Larson, J. (2009). Ergenlikte akran ilişkileri. R. M. Lerner ve L. Steinberg (Ed.), *Ergenlik psikolojisi el kitabı* (3. baskı, s. 74–103) içinde. Hoboken, NJ: Wiley.

Casey, B. J., Getz, S. ve Galvan, A. (2008). Ergen beyni. *Developmental Review*, 28(1), 62–77.

Caspi, A., Begg, D., Dickson, N., Harrington, H., Langley, J., Moffitt, T. E. ve Silva, P. A. (1997). Kişilik farklılıkları genç yetişkinlikte sağlık risk davranışlarını öngörür: Boylamsal bir çalışma. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(5), 1052–1063.

Clark, D. B., Cornelius, J., Wood, D. S. ve Vanyukov, M. (2004). Madde kullanım bozukluğu olan ebeveynlerin çocuklarında psikopatoloji risk aktarımı. *American Journal of Psychiatry*, 161(4), 685–691.

Cloninger, C. R., Sigvardsson, S., Gilligan, S. B., von Knorring, A. L., Reich, T. ve Bohman, M. (1988). Alkolizmin genetik heterojenliği ve sınıflandırılması. *Advances in Alcohol and Substance Abuse*, 7(3–4), 3–16.

Çakmak, A. ve Biçer, M. (2020). Ergenlerde madde kullanımı ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 11(2), 91–102.

Çelik, A. (2006). *Madde bağımlılığı ve gençlik: Sosyolojik bir değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Erikson, E. H. (1968). *Kimlik: Gençlik ve kriz*. New York: Norton.

Elek, E., Miller-Day, M. ve Hecht, M. L. (2006). Kişisel, normatif ve tanımlayıcı normların

- ergen madde kullanımı üzerindeki etkileri. *Journal of Drug Issues*, 36(1), 147–172.
- Freud, S. (1995). *Psikanaliz üzerine dersler* (M. Yalın, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Gázquez, J. J., Pérez-Fuentes, M. C., Carrión, J. J. ve Molero, M. M. (2016). Ergenlikte madde kullanımı: Sosyal, ailesel ve bireysel faktörlerin etkisi. *Psychology Research and Behavior Management*, 9, 123–130.
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F. ve Miller, J. Y. (1992). Ergenlikte ve erken yetişkinlikte alkol ve madde kullanımına ilişkin risk ve koruyucu faktörler. *Psychological Bulletin*, 112(1), 64–105.
- Hussong, A. M., Jones, D. J., Stein, G. L., Baucom, D. H. ve Boeding, S. (2017). Alkol kullanımına ve bağımlılığın giden içselleştirilmiş bir yol. *Psychology of Addictive Behaviors*, 25(3), 390–404.
- Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Miech, R. A., Bachman, J. G. ve Schulenberg, J. E. (2022). *1975–2021 Madde kullanımı ulusal izleme araştırması: Ergenlerde madde kullanımı üzerine temel bulgular*. Ann Arbor: Michigan Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Enstitüsü.
- Kandel, D. B. ve Davies, M. (1986). Ergenlikte depresif belirtilerin yetişkinlikteki sonuçları. *Archives of General Psychiatry*, 43(3), 255–262.
- Kavas, E. ve Bilgin, M. (2015). Ergenlerde benlik saygısı ve madde kullanımı arasındaki ilişki. *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(75), 41–55.
- Kaya, A., Yüncü, Z. ve Karaca, S. (2014). Ergenlik dönemi özellikleri ve riskli davranışlar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(3), 230–245.
- Keleş, H. (2024). *Ergenlerde kişilik özellikleri ile madde kullanım eğilimi arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Khantzian, E. J. (1997). Madde kullanım bozukluklarının öz-ilâç hipotezi: Yeniden değerlendirme ve yeni uygulamalar. *Harvard Review of Psychiatry*, 4(5), 231–244.
- Kumpfer, K. L. ve Bluth, B. (2004). Madde bağımlısı ebeveynlerin çocuklarında madde kullanımına karşı direnç veya yatkınlık öngören ebeveyn–çocuk süreçleri. *Substance Use and Misuse*, 39(5), 671–698.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (2008). Beş faktör kişilik kuramı. O. P. John, R. W. Robins ve L. A. Pervin (Ed.), *Kişilik el kitabı: Kuram ve araştırma* (3. baskı, s. 159–181) içinde. New York: Guilford Press.
- Ögel, K., Taner, S., Eke, C. Y. ve Çorapçıoğlu, A. (2013). *Türkiye’de ergenlerde madde kullanım yaygınlığı araştırması*. İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayınları.
- Rosenberg, M. (1965). *Toplum ve ergen benlik imgesi*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Santrock, J. W. (2021). *Yaşam boyu gelişim* (G. Yüksel, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Shedler, J. ve Block, J. (1990). Ergenlerde madde kullanımı ve psikolojik sağlık: Boylamsal bir inceleme. *American Psychologist*, 45(5), 612–630.
- Simons-Morton, B. ve Farhat, T. (2010). Ergenlerde akran gruplarının sigara içme davranışına etkisine dair yeni bulgular. *Journal of Primary Prevention*, 31(4), 191–208.
- Steinberg, L. (2010). Ergenlikte risk alma davranışının ikili sistem modeli. *Developmental Psychobiology*, 52(3), 216–224.

Steinberg, L. (2017). *Ergenlik* (11. baskı). New York: McGraw-Hill.

Terracciano, A., Löckenhoff, C. E., Crum, R. M., Bienvenu, O. J. ve Costa, P. T. (2008). Madde kullanıcılarının Beş Faktör Modeli kişilik profilleri. *BMC Psychiatry*, 8(22), 1–10.

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). (2023). *Dünya Uyuşturucu Raporu 2023*. Viyana: Birleşmiş Milletler Yayını.

Volkow, N. D., Koob, G. F. ve McLellan, A. T. (2016). Bağımlılık hastalığı modeline ilişkin nörobiyolojik gelişmeler. *New England Journal of Medicine*, 374(4), 363–371.

Wills, T. A. ve Dishion, T. J. (2004). Mizaç ve ergenlerde madde kullanımı: Gelişen öz-denetimin etkileşimli bir analizi. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33(1), 69–81.

Zimmerman, M. A. (2000). Güçlenme kuramı: Psikolojik, örgütsel ve toplumsal analiz düzeyleri. J. Rappaport ve E. Seidman (Ed.), *Toplum psikolojisi el kitabı* (s. 43–63) içinde. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Zuckerman, M. (2007). *Duyum arayışı ve riskli davranış*. Washington, DC: American Psychological Association.